

Оливера ДОКЛЕСТИЋ

ПОСЉЕДЊИ ИВЕЛИЋ, КРОЗ ПОМОРСТВО И ПОЕЗИЈУ

/Понешто што није писано о Владу Ивелићу/

Оно што данас имамо од Рисна и некадашње Габеле, такозване старе турске улице, у њој испуцале, дотрајале и многе напуштене камене куће, никако не би могло да одсликава сјај старих породица грофова и конта, кнежева и дипломата, трговаца помораца, књижевника, родољуба и народних трибуна, у периоду од неколико вјекова, све до Другог свјетског рата, двадесетог вијека. Готово је данас тешко замислити добро развијено грађанско друштво у том малом Рисну, кога су чиниле породице Ивелића, Катурића, Ђурковића, Ћатовића, Ћуковића, Папреница, Суботића, Љубатовића и других.

У тој улици, кроз уски поплочани пасађ, долазило се до камене, лучно засвођене капије са породничним грбом. Одатле се отварало, каменим плочама, покривено пространо двориште и поглед према мору са широким видиком на оно што је вјековима било извор живота, надања и страхова, добробити, на путеве у свијет, из љубљене Боке, ка истоку и западу. Море се, као по правилу, морало видјети из сваке куће.

Леђима окренута стрмим ришњанским голетним брдима, а лицем према мору и западу, сада је остала само камена фасада са три низа прозорских отвора и двије ластавице у поткровљу, налик кулисама позоришне представе, као ниједи свједок живота и моћи, несталих у времену, уз то, и неопростивог немара оних којима је предивна грађевина остављена на бригу и чување. Такви су данас остаци палате породице Ивелић¹, једне од најсјајнијих, најчувенијих бокељских породица, чији је посљедњи мушки изданак био у свему на част и славу свог породичног имена, и својих славних и моћних предака, али и цијеле Боке, капетан Владо Ивелић.

Средина деветнаестог вијека вријеме је живих националних покрета, у свим крајевима под аустријском монархијом, а нарочито у светиони-

¹ Годишњак поморског музеја у Котору, Т. Радуловић, ј. Мартиновић, «Архивска грађа о породици Ивелић из Рисна, Котор 1969.

ку српског економског, просвјетног и културног напретка, Трсту². Из Трста је, као изворишта, текло снажно струјање духовног препорода према свим српским крајевима. Унутар породичног дома Ивелића у Рисну, намјештај, књиге, бројни предмети донешени са разних страна свијета, слике и документа знаменитих предака и свједочанства о подвизима грофова, генерала руске војске, руске царске породице. У том окружењу је 1855. године, 16 јула, по старом календару, или 28. по новом, рођен Владо Ивелић. У породици ришњанског трговца Симеона, Сима, како се потписивао, и супруге му Марије³, рођене Кршанац, Владо је био прворође-но дијете.

У ришњанској цркви Светог Петра и Павла, иначе свеца заштитника и Крсне славе Ивелића, крстио га је протопрезвитер Јован Аврамовић. Кум му је био Лазар Катурић, поморски капетан из Рисна. Симеоново потомство је обећавало радост, напредак у кући и настављање славне лозе Ивелића. Владо је добио још четири брата : Николу, Петра, Ђорђа, Митра, и двије сестре : Нену и Анђелику⁴.

У родном Рисну Владимир је завршио основну школу, потом наста-вио школовање у Прчању, и већ са четрнаест година, 1869. године, кренуо на своје прво путовање и прву службу, на једрењаку «Слава», власништво дубровачког бродовласника Опуће⁵. Капетан је био његов ујак, Петар Кршанац, такође из славне и богате капетанске луштичке породице. Породична веза са капетаном, младом морнару ни у чему није донијела привилегије. Ујак је био строг, а морнар се трудио, као и сви кадети, да испуни очекиване задатке. По многобројним списима, есејима, дневницима, особеном изражавању у стиховима, изгледа да је капетан Владо рано почео да записује и своја искуства и запажања. Одушевљење с којим је кренуо на прво путовање, носило га је и кроз читав живот, са свим искушењима која из мора испливају.

Први утисци, ко зна гдје и на каквакој хартији похрањени и чувани за вријеме да се опишу пажљивије, налазе се у његовим «Успоменама» и тај опис јесте свједочанство професионалног односа између капетана и морнара на једрењачама, како је писао капетан Владо Ивелић, али и литерарни траг о једном времену. По свему судећи, тај је литерарни рад обли-

² Летопис Срба у Трсту, Д. Медаковић, Ђ. Милошевић, Београд, 1987.

³ У «Боки» бр. 8, «Књижевници браћа Ивелићи», Новак Р. Миљанић пише да је Владова мајка била Јована Јововић, што је грешка обзиром на документа извода из књиге рођених.

ЈАК ПОИВЕЛ II - 30

⁴ Нена је била удата Дробњаковић, а Анђелика се није удала.

⁵ Годишњак Поморског Музеја у Котору, И. Злоковић «Капетан Владо Ивелић», стр 107, Котор, 1953.

кован тек крајем двадесетих година, прошлог вијека. У тим првим годинама кали се млади морнар да би за добијање патенте био што искуснији, што вичнији навигавању, али и свим замкама, које спрема море и лабилна људска психа. Онако како их доживљава младо биће тако остаје заувјек. О том времену пише Ивелић⁶ :

Премда сам почео морнарску каријеру са својим ујаком, вриједним калџијаном и морнаром, ја сам као и сви на броду био од њега и од официра гледан као да ми калџијан није ништа у роду. Одмах у почетку скакао сам по калџаркама и њенулима да љушћам и зашварам једра, да хваћам тирцаруле, а вршио сам и остале послове, посматрано сам научио нужне мануале морнарске радње са гвардаманом, илом и кавиљом, што је све морнарском занату потребито за рад око једара, коноја и гвоздене мановре. За 8 година првог морнарског живота живио сам са својим друговима под јровом и лежао на ранчу, често љуша мокар и на мокрој посматрању.

Након пловидбе на једрењацима «Пети Дубровачки», грчком бригантину «Калиопи», бокелском брику «Милица» млади Ивелић 1876. године, пет мјесеци учи у поморској школи «Фароли Лунардели», у Трсту, да би потом полагао часнички испит. Трст је у то вријеме, посљедњег квартала 19 вијека, већ имао изглед, не само лучког мјеста и свратишта помораца, већ снажне трговачке и културне средине, на чијем друштвеном животу завиде му и престолнице попут Беча и Пеште⁷. У моди је тада посјећивање кафана, пивница, опере и позоришта. Трст је тада имао око 50.000 становника, али је својим интензивним друштвеним животом са примјетним напретком, готово из године у годину, дјеловао много већи. У друштвеном животу тачно се знало ко је ко, и гдје ко припада. Српска колонија је била међу најугледнијим усељеницима у Трсту, захваљујући значајном капиталу, који се посредством српских трговаца, разних предузећа, и капетана сливао у њега. Својом јаком економском базом, угледним и образованим људима, црквеном општином и предивном монументалном црквом Светог Спиридона, заштитника Далмације и Јадрана, Срби у Трсту били су снажан потицај Србима (у завичајима), у Боки, Црној Гори, Херцеговини, Босни, Србији да им се придруже и настане. У Тој колонији мјесто Бокелба било је врло значајно⁸.

Тај дивни, славни и хваљени Трст, привукао је и младог Ивелића. У Трсту је наставио своје научичко образовање и од тада остао везан за њега све до пензионисања и немилих догађаја, 1922. године, када се вратио у Рисан.

⁶ Исто

⁷ Летопис Срба у Трсту, Д. Медаковић, Ђ. Милошевић, Београд, 1987.

⁸ Исто

Као официр, Владо Ивелић је три године пловио на једрењацима : «Итало», «Ћусто дел арђето», «Ана Лазаревић», «Ћузепина». 1880 године положио је за капетана. Имао је само 25 година, кад је преузео, под доста мучним околностима, у тршћанској луци, заповједништво над француским једрењаком «Дезире Констанца»⁹. Француска галета «Desirge Constansa» са капетаном Demou Français стигла је, претходно, у Трст из Норвешке са теретом катрана, а одатле је носила дуван за луку Сет. Међутим, капетан је био склон пићу, физички опасан и Ивелић је добио инструкције од француског конзула да га веже и преда полицији у француској луци Сет. Био је то прави испит за њега јер му је капетан побјегао с брода, а он кренуо на пут без поморских карата и са оскудно опскрбом у храни и пићу¹⁰. Своје страхове, надања, вјеру у Бога, срећу за сртањем других једрењака и «размјењивање поморских шењала», сигнала помоћу застава, описао је у свом поетизованом дневнику, у дијелу који се зове «Моја прва заповјед»¹¹. У Трсту је морао бити лијепо примљен од Бокеља, а добре везе за тршћанским Јанковићима, породицом капетана Глига Јанковића¹², трајаће током читавог његовог живота.

Од 1881. до 1888. године плови као заповједник бокељског брика «Пиерино», под аустроугарском заставом. О том времену пише у свом дневнику под насловом «Друга трагична заповјед»¹³. За неколико година, са својом посадом окусио је горчину поморског хљеба са девет кора. Трагичан крај навигања на «Пиерину» јесте, уједно, и крај бокељске трговачке флоте једрењака. Аустрија је била сасвим незаинтересована да помогне одумирућу привреду, а о свом жаљењу за «бродовима тишине» Ивелић пише с пуно туге.

Његова веза за кумовском породицом Пералта¹⁴, оцем његовим побратимом /»ах красан је мој ѿбрајѿим био, љеише виле Боѿ није сѿворѿио», али и обострана њежност са његовом младом женом Лујзом, оставила је емотивно снажан печат. Пред сам одлазак на путовање, гдје ће

⁹ ЈАК ПОИВЕЛ II /2/1 -113

¹⁰ ЈА ПОИВЕЛ II – 6/6

¹¹ ЈАК ПОИВЕЛ II - 5/6

¹² Игалски Јанковићи, породица помораца настањених у Трсту; Глиго је био неколико година млађи од Влада Ивелића, такође је био поморски капетан, као и његов отац. Није оставио потомство. Шпиро је био његов млађи брат који је наставио дружење са Ивелићем, у Трсту и по повратку у Боку. Ове породичне везе Ивелића и Јанковића сазнала сам од професорке Вере Тодорић, унуче Шпира Јанковића.

¹³ ЈАК ПОИВЕЛ II – 5/6.

¹⁴ Исто

посада и брод трагично пострадати, а брод бити сасвим изгубљен, даровали су му медаљицу да га чува на путу од свих зала.

Посљедње путовање на «Пиерину» било је од јула до децембра 1888. године, из луке Санта Круз, превозећи дрво за њемачку луку Бремен¹⁵. Бродску посаду, по извјештају аустро-угарског конзулата у Хавани¹⁶, чинило је, уз Ивелића, још петоро официра и морнара. Убрзо након испловњавања разбољели су се у епидемији жуте грознице, у Антилском Мору. Два члана посаде умиру. И сам тешко болестан, капетан Владо Ивелић не напушта командно мјесто, већ лежећи на камиту (терету на палуби) управља бродом са само једним кормиларом. Међутим, губи свијест и брод остаје ван сваке контроле и могућности управљања. Насукао се на гребен Колорадо, 4 августа 1888. удаљеном око 45 миља од Хаване. Шпански обални брод «XV de Мауо» покупио је настрадале, преживјеле и болесне морнаре и капетана Ивелића и довезао их у луку Хавана. Његов је живот био на ивици. Брод је био изгубљен, али терет спасен. У извјештају Генералног Конзула Аустро-угарске пише, на крају: «Поступак капетана Ивелића, у описаном очајном положају, заслужује хвале вриједно признање.» Но, сам капетан Ивелић је чињеницу губитка брода и посаде јако тешко примио.

Залијечен је физички, али га патња за једрењацима и својом посадом враћа у Трст. Пред њим је преобука за нове, моторне бродове и прилагођавање новим приликама трговачке навигације. Постаје, потом, официр на парабродима у бродарском друштву аустријског «Лојда», чије је сједиште у Трсту.

Пријатељство за тршћанским Јанковићима било је, каткад, и много веће, од обичног дружења. Шпиро Јанковић, је био млађи брат капетана Глига Јанковића, који је једно вријеме био предсједник српске црквене општине у Трсту. Из тих пријатељстава у тршћанском друштву родила се веза и крунисала браком између капетана Влада Ивелића и Еве, из угледне тршћанске породице. Ева је са Гизелом Мозетић¹⁷, (која се удала за капетана Шпира Јанковића), похађала престижну француску школу, завод за дјевојке «Notre dame de Sion». Та је школа својим питомицама давала добро знање страних језика, умјетности, посебно, музике и књижевности. Гизела и Шпиро Јанковић били су кумови са Владом и Евом Ивелић. Вративши се у Боку, након свјетског рата, Ивелићи у Рисан, а Јанковићи у Игало, те су везе настављење, у другачијем облику, двадесетих и тридесетих година.

¹⁵ Исто

¹⁶ ЈАК ПОИВЕЛ II – 6/6

¹⁷ Везе о Јанковићима и Владу Ивелићу сазнала сам од Вере Тодорић, из Игала.

Крсне славе Светог Петра и Павла, које славе Ивелићи, пред Други свјетески рат, већ су носиле ону суморност пријетећег ратног зла. Све сами пробрани виђени Бокелји, окупљали су се за гостинским столом, у великој сали. Дјеца, су тек вирила кроз кључанице пратила шта се дешава за гостинским столом и у кухињи.

Капетан Владо је имао обичај да окупља дјецу и да им прича о својим путовањима. Неријетко би узео жуте гусле, китњасто украшене, и појао, своје, старе српске народне пјесме, из поморског живота.

Други свјетски рат је, без сумње, грађанском друштву Боке Которске, задао тежак ударац. Не само што су се многе породице истражиле, њени чланови нестали, помрли или изгинули, него што су године, непосредно након рата, избрисале старо грађанско друштво Боке Которске, под именом застрањеног, старог и декадентног друштва, пред новим партијским курсевима.

Хуманост капетана Ивелића и његова жеља за правичношћу, поштовање традиционалног поретка ствари, божијих заповјести и универзалног поморског кодекса понашања, снажили су га да одлучно поступа у ситуацијама које су га могле стајати живота, или бар слободе. Тај ризик му је, понекад, доносио славу.

У вријеме балканских ратова својим бродом превози Црногорце, Грке и Турке, који као избјеглице напуштају Турску.

Италијанске новине »Corriere della Sera« и » Giornale di poesie Siciliane« августа 1912¹⁸. донијеле су чланке о витешком подухвату капетана Ивелића, команданта аустро-угарског параброда »Барон Бек«. Ивелић је на путу од Пиреа до Цариграда имао на броду слијепог путника (по поријеклу Талијана) настањеног у Цариграду, сиромашног кројача Густава Бруна¹⁹. Ко је био и по чему је значајан Бруни, тешко је закључити, али су свакако турске власти биле веома строге према свима који су тражили азил у другим земљама, или се нелегално кретали у вријеме балканских ратова. Турски жбирови су сазнали за слијепог путника и у Дарданелима у Цариграду дошли су на Ивелићев брод са захтјевом претреса и одвођења свих који су без докумената. Ивелић се отворено супротставио, ставши на страну Талијана. Стигавши у луку Варна, обратио се талијанском конзулату за помоћ око Брунија да му дозволе улазак у Италију, за шта је добио пуну подршку. Талијански романтичарски пјесник, Колоне Романо, исписао је у новинама похвалу капетану Ивелићу. Сличан догађај се догодио и у новембру исте године када је Ивалић помогао двијема женама, са дјецом, такође Талијанкама, да не буду изручене турским власти-

¹⁸ ЈАК ПОИВЕЛ II - 16/1

¹⁹ ЈАК ПОИВЕЛ II – 16/1-3

ма. Колона Романа се похвалом капатану Ивелићу поново огласио у сицилијанским новинама²⁰.

У вријеме Првог свјетског рата Аустро-угарска је своју трговачку флоту склонила у Прокљанско језеро, код Шибеника, па је ратне године капетан Ивелић провео, углавном, мирујући са осталим капетанима и посадама.

Ново вријеме, након рата, није донијело добра капетанима и запосленима у аустро-угарским компанијама у Трсту. Трст је постао дио талијанске државе и све што је имало везе са бившом Аустро-угарском монархојом, било је игнорисано или осуђено на пропаст. Као пензионисани капетан парабродарског друштва «Лојд» предводио је социјално угрожене бокелске породице капетана у захтјевима талијанској влади, због ускраћених или умањених пензија. Састављао је спискове капетана, удовица, читавих породица²¹, које су талијанском управом запале у тешке социјалне проблеме. Ивелић настоји да приближи све оштећене Бокелје и као њихов трибун пише писма талијанским министрима. Све те активности нису уродиле нарочитим плодом, а локално талијанско становништво, завидно због претходног сјаја и богатства, оглушава се на апеле за помоћ и разговоре. У заглаљу пописа Ивелић је додао²² : «Наша права мјесечна пензија била би тачна у овим описаним износима, али у доброј валути златним крунама, а не талијанским лирама, као што су Италијани неправедно претворили и изједначили њихову лиру са енглеским , и присвојили нашу богату имовину од . . . (нечитко), усљед које разлике већ 20 година у бједи страдамо и боримо се са њима да ће правда Божија побједити». На његовом слиску су прво удовице, а потом капетани. Капетани су : Марко Дапчевић са 666,70 мјесечне пензије у лирама, Владо Ивелић са 666,70, Илија Никотић, са 530,80, Филип Збутега са 274,45, Антон Томић са 233,10, Мимо Каменаровић са 154,60. На списковима пензионера по висини мјесечних примања, које потражују од талијанске владе, да им се надокнаде, капетан Владо Ивелић је на врху.

По многим чињеницама, Владимир Ивелић је био непомирљиви трибун и борац за правду и истину. Увијек помало немиран, спреман да пише, савјетује, да се буну и истрајава на зацртаном путу части и честитости. Тридесетих година покренута је иницијатива за постављањем спомен обиљежја погинулим Русима који су страдали у рату са Французима, 1806/07 године, у Боки Которској. Сачувана је његова преписка са предсједником владе, Миланом Стојадиновићем, капетаном фрегате руске

²⁰ ЈАК ПОИВЕЛ II – 16 А

²¹ ЈАК ПОИВЕЛ II – 28/4/5/6

²² ЈАК ПОИВЕЛ II – 28/5

морнарице, у изгнанству, настањеног у Београду, Борисом Карповом²³. У једном писму Карпов пише да се зна гдје је гробље руских војника из 19 вијека и да је то у близини ријеке Суторине, те да су из тог заједничког гробља Французи извршили есхумацију својих војника 1918. године. Ивелић је осјетио посебну потребу да се ангажује за подизање овог споменика, (обзиром на његовог дједа), руског грофа Марка Ивелића, захваљујући чијем посредовању је руска флота и ушла у Боку Которску 1806. године и који је преговарао са војдом Карађорђем у вези руске помоћи првом српском устанку.

Споменик пострадалим Русима у рату са Французима за ослобођење Боке никада није изграђен. За капетана Ивелића то је био један од посљедњих задатака. По свему судећи, он је био од оних људи који читавог себе уткају у посао који раде, не марећи за своје сутра већ за безбедност свих нових генерација. Уз све невоље, које су га пратиле на путовањима, Владимир Ивелић је био велики патриота, неко ко се никада није двоумио да прискочи пријатељу у невољи и ономе кога не познаје. О томе свједочи и царски берат сачињен у Цариграду, 20 априла 1907 године, којим га је одликовао Гази султан Абдул'л –хамид хан, као «одредбом часног и високог царског знака и свијетле хаканске тугре.»

Капетан Владимир Ивелић умро је 6. јануара 1940. године у Рисну. Његова је гробница, поред цркве у којој је крштен. Неколико година касније, ту је сахрањена и његова супруга Ева.

Рјешењем Завода за заштиту споменика културе²⁴, Народне Републике Црне Горе, из 1950. године, палата Ивелић у Рисну, као и цјелокупни стилски намјештај и умјетнички објекти породице Ивелић, стављени су под заштиту државе. Посебно је написано да се не смију вршити никакве оправке, дограђивања, рестаурирања или рушење заштићених објеката без претходне дозволе Завода за заштиту споменика културе. Но, од објекта данас нема шта да се оправља или реконструише, штити, како се и види на слици.

ТРСТ У ВРИЈЕМЕ ПОСЛИЈЕРАТНЕ СМЈЕНЕ ВЛАСТИ

Локално талијанско становништво није благонаклоно гледало на усељенике, њихов просперитет и друштвени напредак. Док су били под заштитом Аустроугарске монархије, нетрпељивости према свима који нису Талијани биле су прикриване и не тако уочљиве. Међутим, Аустроугарска, као губитник у првом свјетском рату, морала је напустити Трст и

²³ ЈАК ПОИВЕЛ II – 23/1
ЈАК ПОИВЕЛ II – 23/2

²⁴ ЈАК ПОИВЕЛ II - 31

препустити га талијанској војсци, која је те 1918, била на страни побједничких савезничких снага. Фашио је, међутим, у Италији нарастао у шири покрет народних маса, често гњевника жељних освете. Срби у Трсту су тада преживљавали тешке тренутке, сличне онима у вријеме француске окупације у доба Наполеонових ратова, у првој декади 19 вијека. Трст – отворен град, значило је недостатак градске контроле и управе и нарастање рушилачке снаге осветника, махом из нижих друштвених слојева. Срби, пак, настањени у Трсту, са својим школама, црквеном општином, јаким друштвеним статусом, и материјалним богатством, били су на вјетрометини, практично, незаштићени од савезника, Талијана, а свакако, напуштени од Аустроугарске монархије, разбијене и припремљене на парчања преостале територије.

Био је то период бременит политичким неприликама које носи завршетак рата и смјена власти.

1. новембра 1918. аустријска торпиљарка, из састава бивше аустријске морнарице, а под заставом нове државе Срба, Хрвата и Словенаца, под заповједништвом капетана бојног брода, Петра Павла Вучетића²⁵, одвезла је кроз миниране воде једну делегацију грађана у Венецију и тиме прокрчила пут талијанским бродовима за упловљавање у тршћанску луку, на старо муло Сан Карло. Из тог времена смјене, Ивелић је описао један немили догађај који се одиграо у чувеној «Кафани огледала», која се налазила на главном градском тргу и била статусни симбол грађанског друштва, гдје су тршћански Срби радо и често залазили²⁶.

3. новембра 1918 године италијански генерал Giacomo Pettiti de Loretto послао је Великих Сила Антанте искрцао се је са 100 карабинијера, са мале крстарице »Аидасе« на ирисијан Св. Карла, а три друге торпедњаче искрцало се је 300 војника, да у име Антанте, окупира највише ни град Трст. У Трсту је већ 3 дана владала њојина анархија, њошио су аустријске власти, чиновници и војништво били њобјежли њуи Беча. Од онога дана за нас Славене насџуио је жрдни њреокреи, јер њек њио смо дошли у додир и њомијешали се са оним, оџросџи Боже, њашим савезницима, могло се савјесно њримјеџиџи да нам њијесу њријатиљски накоње ни. Мислим да су се више од једног њашџ њарџиоџа њашли с њима у њџрилицџи, као њио се је и мени десило слиједеће : Оне исџе вечери када су се Италијани искрцали, ушао сам у кафану »Сресчи«, која бјеше џуна народа, џако да сам џискајуџи се једва могао доџураџи до куџка џдје је за џриџезиџом сједџо мој колеџа каџеџан Илија Гоџчевић. Када ме овај видје, сџисну се да ми учџни мало мјесџа џако да сам могао сјесџи. По-

²⁵ Летопис Срба у Трсту, Д. Медаковић, Ђ. Милошевић, Београд, 1987.

²⁶ ЈАК ПОИВЕЛ II – 22/1

чесмо се разговарати, наравно као и обично, у нашем језику. Као једно момче које сједаше у близини прогере се на нас : *»Questa é città Italiana, qui siamo in un caffè Italiano e qui non si deve parlare più quella lingua, sortite fuori di qui.«* /Ово је зраг италијански, ово је италијанска кафана, овдје се не смије да говори више тај језик, излазиће одавде/. Уишах га с ким га има, а он ми поновно рече да ми наређује да одмах изађем из кафане. Ја га ућозорих, да ћохаћам кафану *»Speschi«* од ћрије нећо ли се он родио, да га смаћрам за балавца и да му нећу извршићи зајовијед. Он увријећен на моје ријечи баћи ћреда ме своју визић-карћу /име му је *Luigi Petronio*/ у знак изазива. Одћоворих да са м у л а р и ј о м мећдана не дијелим, нећо нека ћошаће своћа оца, да ми он баћи рукавицу. На вику оноћа домољубноћ момка у ћрен се искући око нас мноћо људи, мећу којима неколико наших ћознаника и мој сћари добри ћријаћељ *Guido Cav. Porenta*, који, чим разумјеше о чему се ради, ћрисилице оноћа делићу да мени и каћићану Гоћчевићу иићи оћроићење.

Српска црквена општина²⁷ била је снажан покретач духовног, културног и образовног покрета, тршћанских Срба и за Србе у свим другим крајевима, пружајући снажну материјалну потпору програмима за национално ослобођење, од времена Караћорћа и првог српског устанка до покрета за уједињење јужнословенских народа. Завјештања своје имовине бројних тршћанских Срба, мећу којима су Бокелји заузимали значајно мјесто са Квекићима, Војновићима, Гопчевићима, Дуковићима и многим другим треговачким и капетанским кућама, чинила су материјално снажну српску црквену општину. Бити на њеном челу била је велика част, али и одговорност.

Капетан Владо Ивелић постао је предсједник српске црквене општине у Трсту, након пензионисања, 1919 године у аустријском «Лојду». На тој се дужности задржао три године, до 1922. године. Фашизам је, у то вријеме јачао у цијелој Италији, а један ружан догађај оставио је снажан печат мећу Србима у Трсту и многе усмјерио да се врате у родни крај, слободне нове државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Посвећење Светом Сави, оцу српске нације, школе, просвјете, образовања, има у преносном смислу и снагу духовног моста и сабирања Срба у расијању. Дирање у светост имена првог српског архиепископа, у његове иконе, јесте поновни ударац на његове мошти и у срце нације. Догађај на Савиндан, 1921. свједочи о разборитости капетана Владимира Ивелића, добром познавању дјела и значаја српског просветитеља. Без сумње, такве су политичке групације харале тадашњим Трстом, пријетећи да за кратко вријеме од њега направе град страха, за све који се не

²⁷ Летопис Срба у Трсту, Д. Медаковић, Ђ. Милошевић, Београд 1957.

ша. Када оџазих овдје ѿу ѿузећу ѿоџан, узрујан ѿодиџних се на сѿолицу и на иѿиалијанском језику џласно ѿроџоворих:

Per ordine di Sinan pascia vulgo Simon Savona d' origine italiana nell' anno 1594. a Vracar presso Belgrado sono state bruciate le reliquie di San Sava, e questa notte I suoi degni discendenti ci hanno strappato la sua Sacra Immagine per distruggerla in solenne falò in Piazza Grande. Il primo caso è stato degnamente vendicato, e sperando che questo secondo infame sacrilegio non sarà dimenticato in presenza dei degenerati rettili e spie intoniamo l' inno del glorioso nostro Santo Protettore.

Превод В.И./По наредби Синан Паше бив. Симон Савона ѿоријеклом Иѿиалијана џодине 1594 на Врачару код Беоџрага биле су заѿаљене мошѿи Св. Саве, а ноћас њеџови досѿојни ѿоѿомци оѿтели су нам Светиѿиѿељску икону да је заѿале у свечаној ваѿири на Великој Пјаѿи. Први случај досѿојно је освећен, а надајући се да ово срамојно свеѿоџрђе неће биѿи забораљено, у ѿрисусѿиву изрода – џагова шѿиѿуна заѿјевајмо химну славноме нашему Покровиѿељу/.

Пошѿо смо сложно оѿиѿјевали : «Ускликнимо с љубављу» и свршили са ѿјевањем мирно смо се разишли и ѿрошли између неколико сѿоѿиѿина фашисѿиа, који су нам били црквену авлију оѿкололи.

ПОЕТИЗОВАНА АУТОБИОГРАФИЈА

Поезија Влада Ивелића произашла је, у првом реду, из жеље за описивањем, односно, остављањем писаног трага о сопственим путовањима, догађајима, људима и приликама, као начина да се тренутно памћење отргне заборау. Његови бродски дневници су много више од обичних, службених исписивања слиједа догађаја. Ређају се хронолошки и служе као капетаново свједочанство о проведеној служби. Више стихотворац (како би га назвао Јован Деретић) Ивелић је путописац, који за разлику од Љубе Ненадовића и његове прозе, користи кратак, најчешће осмосложни стих у катренама.

Настајући у времену пробуђеног, и већ у замаху националног набоја, у духу позитивизма 19. вијека, са рефлексијама романтизма, иако узгредно, ствара поезију за коју се слободно може рећи да је значајан дио националне књижевности 19. и почетка 20. вијека. Нигдје се, истина, не може наћи директно залагање Ивелића, писца, за национални програм, национални језик, али сам начин изражавања, довољно говори о његовом националном ставу и његовој личној пропаганди.

Позитивизам у његовој поезији означава реалну црту пресликавања стварних догађаја. По томе је она сасвим аутобиографска. На основу поезије може се реконструисати живот, размишљања, путеви навигације,

капетана Ивелића, осјетити суптилност његове душе и широка људска саосјећајност, са онима у невољи, процјенити цјелокупно стање тадашњег поморства у свијету, или бар на Средиземљу. Кроз његову поезију се, дакле, осјећају вријеме, простор и прилике. У нашој националној књижевности мало је таквих примјера литературе, боље рећи, поезије и есеја, везаних за море и навигацију, тим прије што је Ивелић своје стихове најчешће исписивао на ћирици²⁹. Отуд квалификација и значај за националну књижевност. Наравно, обзиром да му је талијански језик био веома близак, као службени језик поморства, то је један дио поезије, чак стиховани поморски дневник, на талијанском језику³⁰.

Поред позитивистичког духа, Ивелићева поезија има и значајну историјску ноту, јер је везана за конкретан период времена једрењака (Ивелић обичава да их зове «једрењачама»), односно, њиховог пропадања или одумирања трговачке навигације на једра, због конкурентности параброда. Ивелићеви описи мора, временских недаћа, понашања брода, јесу дивно свједочанство о минулим временима. Читајући такве описе читалац пред собом има живе слике, које се отварају као на филмској траци. Кроз стихове се осјећа поморчево вријеме на мору, које је, каткад, много дуже него на копну, због неизвјесности коју носи сваки наредни тренутак. Детаљни описи временских прилика, као што сликар из класичног доба пажљиво гледа и студира, бира нијансе боја, колорит, тако и Ивелић слика вријеме ријечима. У дневнику «Моја прва заповјед» пише:

Југ почиње море се диже
облачно се намрдило
једра мања затворисмо
вријеме се покварило.

Погоршава већ у вече
Фортунао бјеше прави
Дажди грми и сијева
На доња нас једра стави.

Невријеме снажан вјетар
Противан смо ту имали
А траверсо за два дана
До Тајера назад пали.

²⁹ ЈАК ПОИВЕЛ II – 2/1-113

³⁰ ЈАК ПОИВЕЛ II – 31/1-65

Иза тога промијени
 Јаки вјетар поче пувати
 Мртво море из југо истока
 Брод невољни фика млати

Свижди бура испод краја
 Учинисмо виша једра
 Петог априла Вис прођосмо
 Мало вјетра ноћ је ведро

Тишина затим нам учини
 Освану се близу Кача
 Почело је дебљат море
 Тако да се ролат заче.

Ивелић је сам додао објашњење појмова да је «фикат рођење с провом с узрујаним морем», а «ролат – љуљање с једнога на други бок с узрујаним морем» (*rollio* – талијански). У његовом говору нема промјене слова «с» у «з», «свижди бура», умјесто звижди бура, а небо се «намрдило» умјесто, «намргодило». Таквих израза и замјена има доста у његовим пјесмама³¹.

Љубав за човјека, ма ко он био, Ивелић је потврдио у својим пловидбама, помажући унесрећенима, за шта је добио и признања. Родољубље је друга одлика, коју је носио из дома и која је прожимала читав његов живот. У поетским записима из 1880 он описује сусрет са бокелским капетаном Косовићем. :

« ... Пођох на брод посва близу
 са мојијем Французима
 сусрести сам био срећан
 пријатеља Слављанина.

Чим познаде нужду моју
 Брацки ме је причекао
 Барк Вићенца то је био
 Косовић је управљао

Крцат угља енглескога
 Из Кардифа долазаше
 Представи ми породицу
 Која с' њиме путоваше

³¹ ЈАК ПОИВЕЛ II – 2/1-113

И тај славенски занос, то одушевљење југословенском идејом, као остварење вјековног сна за уједињењем јужних Словена, посебно у јадранском приморју на источној обали, биће снажно у њему до краја живота. Кад је 1933 «Јадранска стража» објавила књижицу његове поезије «Успомене» у пјесми «Опроштај с морем», у романтичарском заносу Ивелић вапи за помоћ уједињеном славјанском поморству, које је запало у економску кризу:

Нек потомство
Славјанских морнара
Зна цијенити
Путовања стара.

Да с напретком
у нашој држави
важност мора
Почне да се слави!

Моћна Славо,
Никола Путниче,
нас морнара
стари заштитниче

Од Сушака
до нашег Улциња
има преко
три стотине миља

Помози нас
Светитељи сиви.
да славјанско
поморство оживи

Бурног мора
славјанског Јадрана
красна нам је
сва источна страна

Његов ламент због немара нове државе према поморству, претвара се у снажну критику државног система, Краљевине СХС, односно Југославије. Иако већ у позном животом добу, Ивелић има прилику само као пјесник да исказе свој став и суд и поткријепи тињајућу наду за обнављање трговачке поморске привреде:

Четрнаест је
Ево лџета прошло,
До слободе
Да се срећно дошло

Стога шаљите
дјецу озго доле
у три наше
наутичке школе

Брат старији је
Млађег загрлио
А трећи се
К њима приљубио

Кад постану
вриједни поморци
као што су
браћа им приморци,

И сви сложено
марљиво се брину

Онда ће Вам
мора омитити,

за узвисит
нашу домовину

Ал' за наше море
Мало се ко стара,
Које корисно
просвјету отвара

на шире нам
заставе развити

По свем свијету
кроз пет Оцеана
кад с' умножи
бродарство Слављана

Са надеждом
да моји докази
одјекнуће
кроз наше оази

Да узмогнем,
премда у године,
још видјети
да сунце засине.

И разсвијетли
«бусло» наше чило,
што је морем
далеко бјеснило.»

Судећи по страницама у дневницима, које су без мрља, без исцјепаних листова, стиховима у правилном низу по четири у китици, са добрим и уједначеним ритмом, намеће се закључак да Ивелић пише лако, да му ријечи и стихови навиру без посебног напора, као што се издан пуни водом, надахнуће му се празни на папиру и опет пуни сљедећим догађајем. Његов силабички систем је правилан, састављен од осам слогова у стиху, и из тога произилази да је тако писао да би појао уз гусле. Или је можда прво усмено стварао поезију уз гусле, па тек онда, сасвим разрађено у глави, стављао на папир. Отуд објашњење за чист рукопис, са смиреним и уједначеним словима.

У погледу стила, Ивелићева поезија, одражава размишљања, надања, страхове, вјеру у Бога, творца и створитеља у чијим је рукама судбина поморца. Колико реалан у описима временских прилика, и колико пред посадом брода мора да дјелује ауторитативно и храбро, снажно, сигурно и самоувјерено, толико, сам са собом, тражи наду, вјеру и спас у Господу Богу. Молитве су честе, односно, Бог је увијек присутан у његовим мислима. Није то, истина, фанатична религиозност, већ обраћање Богу, без сумње, као првом и посљедњем. Поморци, па тако и Ивелић, за

своје заштитнике имали су Манстир Савину³² и Госпу од Шкрпјела, којој су се завјетовали бокељски поморци³³:

« ... Исту вече југ престаде пуну вјетар из мајестрала Отранту се приближисмо Нек је Вишњем Богу хвала.	или	Дажди грми сунца нема да ми је ходњу прегледати на мјесеца чим бих могао Прав положај брода знати. Сасвим тачно приближих се Од Шкрпјела Госпи хвала Пријед зоре Ајгвес мортес Свјетиљка се видјет дала
--	-----	--

Поморци су, онога времена, на својим наутичким картама имали уцртане луке, зоне спрудова, плићака, мореуза, морских струја, али су добро знали и за света мјеста и свеце и црквице посвећене поморцима. Козмополитизам помораца, као неписано правило поштовања светиња дуж наутичких путева, било је универзалнио правило у кодексима моралног понашања, али и нешто што је у физичком безнађу невремена, пиратерије или некаквих бродских побуна, остављало наду у божију милост. Тај елеменат види се и у стиховима, дивној молитви, из «Друге трагичне заповједи»³⁴, када је Ивелић пловио као заповједник брика «Пиерино», у строфама 8 – 12. Овдје се помиње црква Де ла Гарде, која је посвећена Богородици, завјетној заштитници помораца, док је каштело д'Иф мали оток на улазу у марсељску луку, стара тамница из које је побјегао Гроф Монте Кристо:

Прам Каштелу
Д'Иф када смо били
Блажену смо
Госпу поздравили

Од дела Гарда
сасвим Божја мати
здраво мена
с' посадом повратити

Бди над нама
Дјево милостива
Свако се крсти
Моли твога уплива

³² ЈАК ПОИВЕЛ II – 4/1-100 Манастир Савина се под словом «М» налази у његовом ријечнику наутичких израза и појмова

³³ ЈАК ПОИВЕЛ II – 2/1-113

³⁴ ЈАК ПОИВЕЛ II – 2/1-113

Објашњења, која повремено уз стихове уписује Ивелић, говоре о његовој широкој наобразби, те добром познавању историје и књижевности.

Вријеме између путовања проводио је у Трсту, посјећивао српске кружоке, гдје се распредало о националним питањима и посебно потпорама у култури, прво за Србију и Црну Гору, па и за крајеве под аустроугарском и турском влашћу. Идеје националне књижевности морале су да му буду блиске кроз имена попут : Доситеја Обрадовића, Ненадовића, Јована Илића, Змаја, Костића, Јакшића. Но, за разлику од правих представника романтичарског покрета, међу српским пјесницима 19. вијека, Ивелић није имао времена, а ни довољан мотив да напада аустроугарску власт за чију је трговачку компанију радио. Политика је, у сваком случају, у то вријеме била велики камен спотицања и раздора у књижевним круговима у Србији. Тршћански Срби, па тако и Ивелић, су били веома цјењени у Трсту од аустроугарских власти, уживали су многе повластице угодног живота и мудро водили рачуна да такав статус ничим не поремете.

Поезија Влада Ивелића јесте узгредна, наративна, као разговор са самим собом. Она није ни револуционарна, нити носи неке велике мисли. Његова поезија не пати од великих уздаха и маштања. Она је типичан одраз свекодневице човјека који не зна шта му носи сутра и препуштен је вољи божијој. Поезија Влада Ивелића је, дакле, само живот. Ритам и лакоћа стиха, једноставни описи, јесте највеће богатство његовог пјесничког израза. Живот је по њему довољно компликован, толико непредвидљив, да он, као пјесник, ствара као фотограф, чисто и реално. И у томе је довољно љепоте, снаге природе и снаге човјека. Но, сама књижевна појава Владимира Ивелића, за нашу националну књижевност, књижевну појаву Бокелџа с краја 19. и почетка 20. вијека, има свој особен значај.

ПОЈАЊЕ УЗ ГУСЛЕ

Његова пјесничка душа, а природа одважна и склона доскакању свим замкама које се постављају поморцима на воденим путевима, налазила је одушка у гуслама, које су биле дио породичног миљеа у којој се са посебном пажњом гајило познавање историје, поријекла породице, те традиције и обичаја. Пјесме су у форми тако да се, мање-више, уз гусле најбоље пјевају, држећи се десетерца или краћег, осмослогног стиха.

Његов једрењак «Пиерино», на коме је пловио као командант девет година, симбол је посљедњих година једрењака и смјене парабродима. Страдање и трагедија са посадом на «Пјерину» јесте и крах бродарске

навигације на једрима. Гусле су све вријеме, највјероватније биле уз њега. У пјесми сјећању на пловидбу «Пјерином» Ивелић даје лијеп опис како се дохватио својих гусала :

«Помишљајући до коѿа смо се сиѿейена и ѿројасиѿи снизили, сиѿрашно нервозан ради слабоѿ навла, муре и бурина од ѿринкеѿа одуљивања ѿуѿа и свих осѿалих ѿроѿивносѿи шѿио су ме онда ѿраѿила, узех ѿусле с чивилука да очѿиѿам, Боже ми оѿросѿи, небу, муњама и ѿромовима ТРИ-СВЈАТАЈУ» и Сједох на врх кашѿела одакле ѿ морнарски ѿјевајући заѿудјех да су ме и друѿини моѿли чуѿи, а као одѿвор за благода̀рносѿи ономе ко нас је довео до ѿросјачкоѿ шѿаѿа.»

Уз вјеру хришћанску и православну и поштовање светаца, Светог Саве, Светог Николе, Светог Спиридона, и светаца заштитника сваког дома, ишло је поштовање народних обичаја. Отуд тако важно мјесто гусала у његовом животу. Ивелић је тиме, као самосвјесни Србин, чувао себе од губљења идентитета у мору свакодневних дешавања, сретања и кретања по свјетским морима. Његов примјер је у многоне сличан фратру Томи Гвери, padre Tommaso Guerri³⁵, који је стекао популарност у проповједању у талијанским градовима и мамио пажњу образованог свијета својим предавањима, и пјевањем уз гусле српских народних пјесама.

МАЛИ РИЈЕЧНИК ИЗРАЗА И НАУТИЧКИХ ПОЈМОВА

Поред матерњег српског језика, Владо Ивелић је добро говорио талијански, што је био службени језик његове капетанске службе. Међутим, српски језик је, као и гусле, носио његову поезију, чежњу и носталгију за једрењацима, минулим временима и догађајима. У његовој архивској грађи, у которском Архиву сачувано је неколико дневника исписаних у стиху. Када је описивао патњу и страдања морнара који му пуне срце, или кад је био тужан и кад је требао снагу да се избори са недаћама, тада је српски био његов спој с Богом и с надахнућем. Талијански је, углавном, служио за службене дневнике, извјештаје, писма. Дневници су права драгоценост као рјечници израза, наутичких и географских појмова, страних ријечи, на које је капетан Ивелић наилазио и користио их на својим путовањима. У рјечнику су ти појмови имали његова објашњења, оригонална, како је он говорио, и како је био обичај оног времена. Ивелић је у свој појмовник под словом «П» записао сљедећим редом уз објашњења³⁶:

³⁵ Херцег Нови, историјске биљешке, Томо К. Поповић, стр 114, Херцег Нови, 1924.

³⁶ ЈАК ПОИВЕЛ II – 4/1 - 100

- пакет / надимак лијепим новијем једрењачама/,
- паламбар /гујурач који ради при дну мора и испод корита брода,
- палуба /кувјерта, кров брода/,
- папафиги /једро четвороугло друго озго пут доље, изнад контра, а на бродове гдје нема контра прво/,
- паранак /састав од обла два комада дрва, како такве који се зову буцали, кроз њих пролазу троструки конопи са којима се подижу и потежу теготне ствари и барме/,
- пертигета/ограда околу брода површине палубе/,
- пенаћин /јаки дрвени или жељезни штап, испод баштуна око флока, кроз њега пролазу конопи (мановри) који везују баштун за брод/,
- пићона /бакрена дугачка чаша која на једрењачама стала је вазда привезана при чату и кишала се у оној бачви из које се вода пила, и на ону бачву ради штедње да се воде капља не пролијева/,
- пјесма од доласка / «Везом везла Иванова Мара, везом везла у море гледала»; ову и неке друге пјесме пјевали су мрнари на бродове на вече доласка у луку, они који би на броду остали/,
- пјумбат /скрити се у коју луку или заклониште, ради аварије, које друго потребе, и усљед олује; а подјет се ... узет вјетар у крму/.

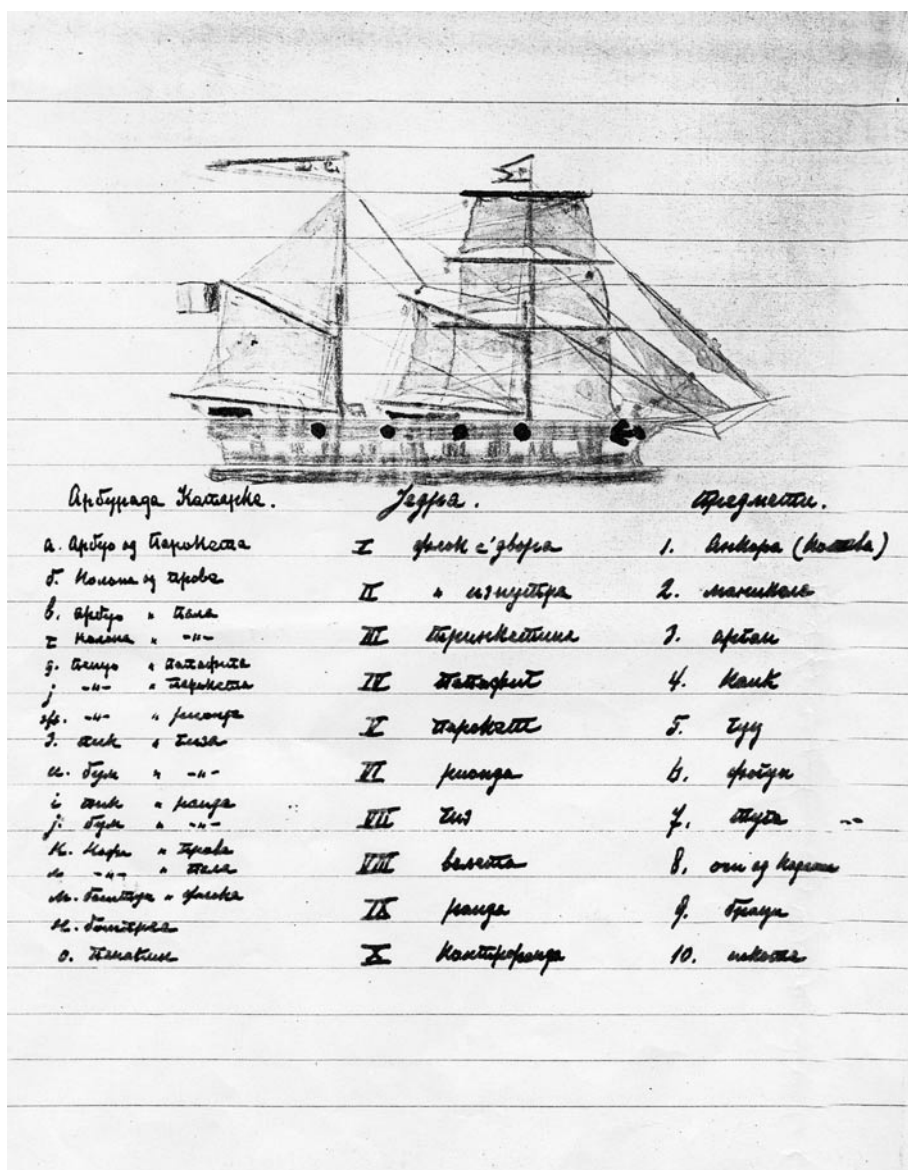
Многе од ових ријечи и израза, настали су мјешањем српског и старог венецијанског талијанског језика. Доста од ових ријечи се изгубило, боље рећи, уништило нестанком једрењака; неке је вријеме окренуло, прилагодило, или им дало другачији смисао од пријашњег, уобичајеног говора и оног којим су се служили поморци.

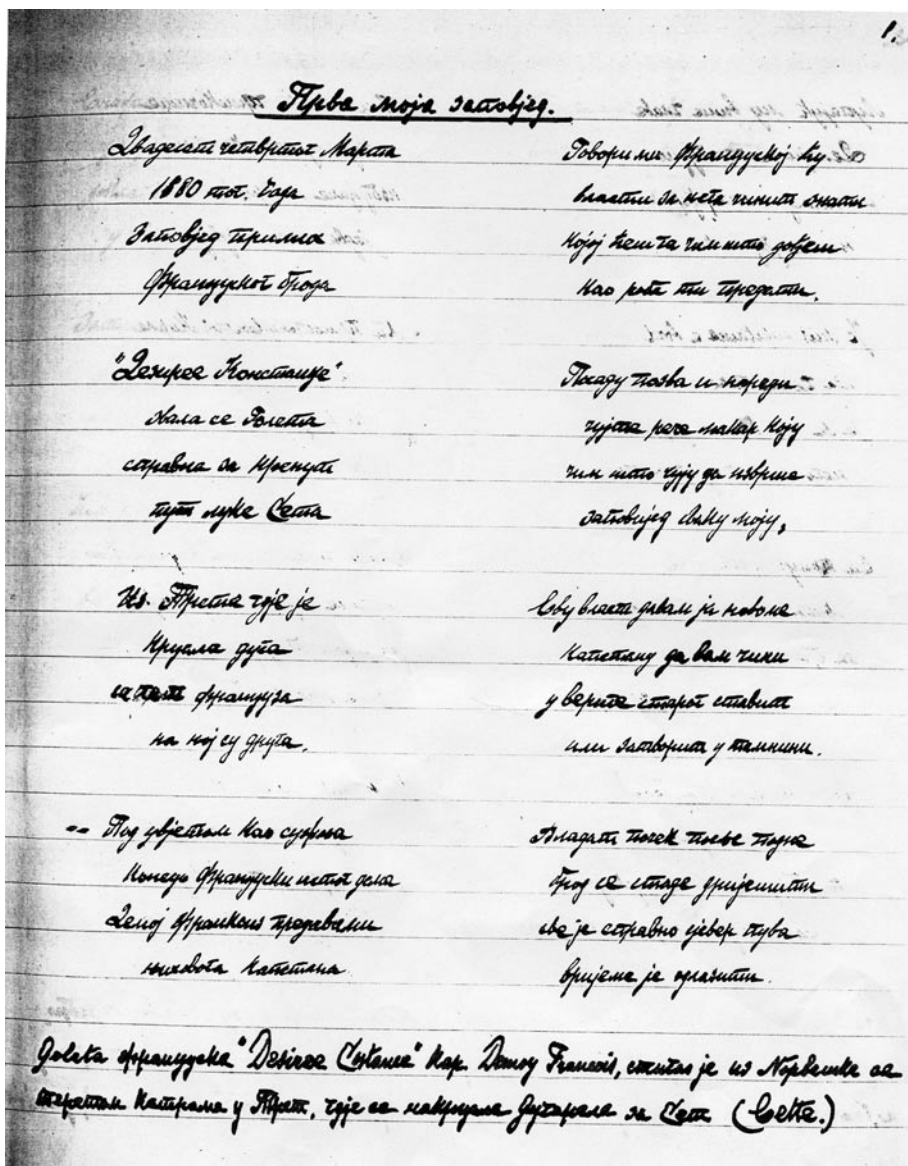
данашњи изглед некадашње палате Ивелић, у Рисну.

Владимир и Ева Ивелић, оригинална фотографија налази се у Поморском Музеју у Котору, у соби Ивелића.

Из дневника капетана Владимира Ивелића, прва страна са његовим цртежом једрењака «Desirge Konstanca» описом једара и дјелова брода (ЈАК ПОИВЕЛ II – 2/1-113)

Из дневника капетана Ивелића, први стихови првог дијела
«Моја прва заповјед», о путовању које је започело 24. марта 1880.